

TVERDOTA GYÖRGY

ELTE, Budapest

tverdotagyorgy@yahoo.com

JÓZSEF ATTILA ÉS A NŐK¹

Az előadás az esszé nyomvonalán haladva rajzolja meg a József Attila költészetére ható, a nő megítélésével, feladatival, helyzetével foglalkozó, a költő által is jól ismert XX. századi szocialista irodalom tételeit, amelyek az európai kultúrtörténet egyes szálaihoz kapcsolódva Luther Márton tantételeiből kiindulva August Bebel és Max Beer szövegein át a freudi pszichoanalízisig hatolnak.

Kulcsszavak: ideológiai diskurzus, szocializmus, nők, szerelem, freudi pszichoanalízis.

Az előadás címe nem független az én témajavaslatomtól. Mégsem én adtam, hanem Villányi szerkesztő úrral folytatott konzultációnk eredményeként *lett címről* beszélhetünk. Ezt nem azért mondom el előljáróban, mintha nem vállalnám a címadást, hanem azért, mert így kissé eltávolíthatom magamtól, és tárgyilagossabban vehetem szemügyre. A téma megjelölése lehetne kissé cinikus, vulgáris jelzése annak, hogy a költő nőügyeiről akarok szót ejteni, vagy magasztosabban fogva fel a feladatot, József Attila szerelmi líráját kívánom áttekinteni. Ha így lenne, nem kellene megtartanom az előadásomat, elegendő lenne egy könyv elolvasását javasolni, amely a közelmúltban jelent meg a kiváló íráskészségű József Attila-kutató, Valachi Anna tollából, s amelynek április 11-én rendezett Petőfi Irodalmi Múzeum-beli bemutatóján tartott kerekasztal-beszélgetésen magam is részt vettem. Mivel a kutatásban elvileg konkurencsem könyvéről van szó, talán nem illetlen itt reklámot csinálnom neki. Aki a kérdés iránt érdeklődik, annak tehát melegen ajánlom „*A nő számomra rejtély*” című és *József Attila asszonyai* alcímű könyvet (VALACHI 2013). Persze, aki kizárólag József Attila szerelmi élete és költészete iránt érdeklődik, e könyv olvastán is csalódnai fog.

1 Az előadás *A művészet és pszichoanalízis* című sorozat keretében hangzott el a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2015. február 20-án, *József Attila, a nő és a szocializmus. Költőnk freudo-marxizmusának előzményei* címmel.

Valachi Anna is tágabban rajzolja meg a nők körét a költő körül, mint amelybe a szerelem kérdéscsoportja tartozik.

Hiszen e nők közé sorolható a költő édesanyja, a Mama, két lánytestvére, Jolán és Eta, akár még kiskorú unokahúga, Eta nővérének lánya, a ma is élő Makai Zsuzsika is, nem beszélve a rokonokról, kezdve az „apró, kemény kontyú ángyom”-mal. Különös szerepet játszik ebben a vonatkozásban az öcsödi nevelőanya, a „kedvesanyám”, Gombainé. Ő az az anya, akinek a kis Attila „aranyat ígért, nagy zsákkal”. Sőt, ide sorolhatók azok az idősebb életkorú nők, akik pártfogásukba vették a fiatalembert, mint például Balogh Vilma, Lesznai Anna, Hatvany Irén, és a névsor bővíthető. Mindazonáltal a középpontban természetes módon József Attila és az ellentétes nemű embertársai közötti, érzelmileg és érzékileg is feszültségekkel telített viszony, azaz a szerelem marad. Ezzel az erotikus pólussal csak két kiemelkedő reláció vetekedhet. Az egyik, amely a költő és édesanyja között József Attila egész életpályája során fennmaradt, és örökbecsű versek megírására ihlette a költőt, a másik az az ellentmondásokkal teli kapcsolat, amely a fiatalembert idősebb nővéréhez, egy időszakban gyámszülőjéhez, első életrajzírójához, József Jolánhoz fűzte. Ha már Valachi Annát említettem, hozzáfűzöm, hogy a legsikeresebb könyvét a kutatónő megítélésem szerint éppen József Jolánról írta, akinek a sors különleges szerepet szánt abban, hogy öccséből a nemzet legnagyobb költője lehessen, noha személyi tulajdonosságait tekintve nem mindig tudta méltó módon betölteni öccse mellett „az édes mostoha” szerepét.

Nem József Attila az egyetlen, akinek személyére női emlékezők légiójának érdeklődése irányult. Schöpflin Aladár 1940-ben írt egy cikket ilyen címmel (SCHÖPFLIN 1940). *Asszonyok költőkre emlékeznek*, és az ott tárgyalt művek között található József Jolán 1940-ben megjelent *József Attila élete* című könyve, Németh László által – ezúttal nem bántó iróniával – „József Jolán evangéliuma” minősítéssel ellátott műve. De Schöpflin Dénes Zsófia Adyra emlékező könyvéről is elmondta itt a véleményét. Nem kisebb rangú Kosztolányi Dezsőné könyve férjéről a költő halála után. Az ez után következő, József Attiláról írt sorozattal azonban egyik szerző sem vetekedhet. Ha eltekintünk az ötvenes évek két szörnyszülöttjétől, József Jolán *A város peremén* című, az első könyvet sajnálatos módon eltorzítva felülíró életregényéről és Fövény Lászlóné silány monográfiájáról, akkor három további asszonykönyv robbant bele a József Attila-szakirodalomba: az első Vágó Márta 1975-ös *József Attila* című emlékirata. Ezt követte a Szántó Judit kalandos sorsú kéziratából lett *Napló és visszaemlékezés* című könyve, végül Illyés Gyuláné, a Flóra-versek ihletője által közreadott *József Attila utolsó hónapjairól* című kötet. És egy hiányával jelenlevő mű, az, amit az egyik legfőbb múzsza, Gyömrői Edit, a költő pszichoanalitikusnője *nem* írt meg.

De ami most az én érdeklődésem középpontjába került, még csak nem is erre a családtagokkal kiegészített múzsa-csokorral kapcsolatos életrajzi, lélektani adategyüttesre korlátozódik, legalábbis nem erre összpontosul. A cím, amelyet Villányi szerkesztő úrnak javasoltam, és amelyet ő sikeresen elhárított a maguk feje fölül, legalábbis részben, pontosan jelzi érdeklődésemnek ezt az új irányát: *A nő, a szocializmus és József Attila*. Igazat kell adnom a háritásnak, mert manapság aligha lehetne ennél kevésbé vonzó címet találni egy előadásnak. A választásom mellett valamilyen mértékben mégis ki kell tartanom. Egyrészt van közvetlen tárgyi indokoltsága. A címmel egy olyan munkára akartam utalni, amely feltételezésem szerint József Attila fontos olvasmányai közé tartozott: August Bebelnek, Marx és Engels munkatársának, a német szociáldemokrácia egyik megalapítójának a nemzetközi munkásmozgalomban nagy karriert befutott, sok nyelvre lefordított, magyarul is több kiadásban megjelentetett könyvére, *A nő és a szocializmus* című kötetre (BEBEL 1976). Az előadás szándékozott címe úgy jött volna létre, hogy „nő”-höz és a „szocializmus”-hoz harmadikként fűztem volna hozzá József Attila nevét. József Attila ismereteim szerint egy ízben említi írásban a könyv szerzőjének nevét. 1930 tavaszán, amikor a német szocializmusról, mint Marx, Engels és Bebel szocializmusáról szól. Bebel nevének kiemelése azért nem mellékes, mert ezzel az erővel a költő a marxizmus klaszszikusai mellett Lassalle, Kautsky, Bernstein, Liebknecht vagy Mehring nevét nem kevesebb joggal, sőt, talán még több indokoltsággal szerepeltethette volna.

*A nő és a szocializmus*sal József Attilánál egyetlen tiszta szövegmegfelelést találunk, de az nem akármilyen: e párhuzam a könyv egy helyét és a költő egyik legfontosabb versét, az *Ars poeticát* köti össze. A nevezetes gnómáról van szó: „Ehess, ihass, ölelhess, alhass! / A mindenséggel mérd magad!” A gnóma ősmintája az ún. Szardanapal-sírfelirat, amely a kultúrtörténet során tett több ezer éves vándorlás után landolt József Attila versében, amint ezt Szörényi László egy tanulmányában rekonstruálta (SZÖRÉNYI 2005). Vándorlása során a hírhedt tételmondat általában negatív értékeléssel kapcsolódott össze, s az epikurosi disznó-filozófiával szokták azonosítani, megbotránkozva az olyan gondolkodáson, amely beéri a testi örömeikkel. Pozitív megújításával is találkozunk, még ha jóval ritkábban is. Többek között egy Luther Márton-szövegben, amely a reformáció szellemében a középkori ember túlvilág-felé fordulásával ellentétben az evilági begyökerezettségenket hangsúlyozza. Ugyanilyen pozitív beállításban jelenik meg a szöveg József Attila versében is.

August Bebel, aki könyvében a nő felszabadítása mellett agitál, az élet törvényeinek való engedelmeskedés szükségességére hivatkozva a legmesszebbmenőig igazolja, egyetértőleg idézi ezt a lutheri helyet, amely miatt Pázmány Péter

dühös gyalázkodásra ragadtatta magát: „Az asszony épp oly kevésbé lehet el férfi nélkül, mint evés, alvás, ivás és egyéb természeti szükségleteinek kielégítése nélkül. Éppen így a férfi sem nélkülözheti a nőt. Ennek oka a következő: az emberi természetbe épp olyan mélyen be van oltva a gyermeknemzés vágya, mint az evés és ivás vágya. Aki pedig ezt meg akarja akadályozni és nem engedi azt történni, amit a természet akar és így el akarja tiltani, hogy a természet természet legyen – az nem akar egyebet, mint hogy a tűz ne égessen, a víz ne nedvesítsen, az ember ne igyék és aludjék.” Valljuk be, kissé mellbevágó ilyen szöveget olvasni az evangélikus egyház megalapítójától. Mintha a Felvilágosodás valamely radikális képviselőjének nézeteit ízeletgtenénk. Mondhatni: az idézetben Luther tökéletesen összekapcsolja Bebel József Attilával. Az epikureus eredetű „ehess, ihass, ölelhess, alhass!” dacos lutheri követelését valószínűleg a német szociáldemokrácia vezéralakja közvetítette a magyar költőhöz. Mivel kijegecsedett formuláról van szó, teljes bizonyossággal mégsem állítható, hogy csakis ez a Bebel-szöveghely lehetett a költő közvetlen forrása, ennek mégis elég nagy az esélye.

Mindenesetre Bebel *A nő és a szocializmus*ának kutatásaimban kulcsjelentősége van, számbavétele új irányba történő vizsgálódásra ad esélyt, azt ígéri, hogy a bebeli befolyás elemzésével József Attila gondolkodástörténetének feltárásában fontos lépést tehetünk előre. Most készül József Attila prózai értekezései kritikai kiadásának új kötete, amely a költő 1930 és 1937 közötti írásait foglalja magába. Ezekben az években bontakozott ki kettős eszmei kapcsolódása, egyfelől a marxizmushoz, és az általa mozgatott szocialista mozgalomhoz, másfelől a freudi tanokhoz és a rájuk épülő pszichoanalitikus terápiához. A kettős kötődés két egymást hol támogató, hol egymással feszültségben lévő gondolatrendszer melletti elköteleződést jelent. A két irány összekapcsolása, egymáshoz való viszonyának tisztázása, s annak az egyeztető gyakorlatnak a rekonstruálása, amelyet József Attila folytatott freudizmus és marxizmus között, a legfontosabb és legnehezebb feladata a kritikai kiadást készítő kis munkacsoportnak.

Annak, hogy ezeket a kérdéseket megfelelőképpen megoldjuk, az egyik akadálya, hogy a marxi-szocialista orientációról használható tudással kb. 1930-tól, a pszichoanalízis terén való tájékozódásról pedig 1931 nyarától kezdve rendelkezünk. Holott tudjuk, hogy mindkét elköteleződés kezdete jóval korábbra keltezhető: a fiatal költő már 1923-tól felvette a kapcsolatot a szociáldemokrata párttal és az ebből a szempontból a szocialista beállítottsággal rokonítható anarchista körökkel, s a pszichoanalízis sem volt számára ismeretlen már 1923-ban sem. Itt léphet be a képbe August Bebel: *A nő és a szocializmusa*.

Amikor a könyv címén elgondolkozunk, lelki szemeink előtt egy irdatlan

nagy feszítvolságú, hallatlanul merész híd íve bontakozik ki. Az ív két fogalom között feszül. Egy aszkétikus vonásokat, militarista eltökéltséget nem nélkülöző politikai mozgalom, „az osztályharcban vasba öltözött” munkásosztály zord történelmi hivatástudata és a férfiak leggyöngédebb, legintimebb felindulásait, mi több érzelmi kiszolgáltatottságát előidéző emberi lény, a nő iránti vonzalom között kell folytonos közlekedést biztosítanunk, mert a nő fogalmától, akin kívül nekünk, férfiaknak „nincsen egyéb menedékünk”, nem választható el a szerelem vagy legalább a szeretet képzete, a vágy valósága. Bármilyen meglepő, August Bebel könyve nem hazudtolja meg előzetes elképzeléseinket, legalábbis mindent megtesz ennek a két véglet közötti forgalomnak, a forradalmi erőszak és az egymás iránti szeretet vagy szerelem hiánytalan közvetítésének a biztosítása érdekében.

A marxista gondolkodás alaptapasztalata a társadalom megosztása egymással kibékíthetetlen közösségekre, a kizsákmányolókra és kizsákmányoltakra, elnyomókra és elnyomottakra, a jólét haszonélvezőire és jogfosztottakra. Amíg ez a szembenállás jól körvonalazható, és egymással ellenséges közösségeket különít el és léptet relációba, amíg „minden eddigi társadalom történetét úgy lehet leírni, mint osztályharcok történetét”, ahogy Max Beer tette népszerű, József Attila által is ismert füzetsorozatában (BEER 1922–1926), addig a képlet egyszerűnek látszik. Az ún. „ortodox marxisták”, amilyené eleinte József Attila is válni igyekezett, minél inkább osztották a forradalmi marxizmus, a leninizmus előföltevéseit, annál inkább megmaradtak az osztálytudatosság, a könyörtelen osztályharc követelményénél: „Ahol nincsen villanylámpa, / gyújtsd a burzsujt gyertyalángra. / Ahol nincsen hús a babban, / füstölt burzsuj főjön abban! / Úgy biz', édes cimborám” (*Szabados dal*). Bárcsak ilyen egyszerű lenne az élet!

A marxizmus Édenébe, ahogy az ószövetségi Kert idilljébe is, Éva, az Ádám oldalbordájából az Úr által előhúzott első nő hozta a meghasonlást. Aki kellőképpen buta, az osztálytudatos marad. Aki gondolkodik, és megízleli a tudás almáját, az előbb-utóbb meghasonlik. Ez történt József Attilával. Az ortodox marxizmussal és a pártvonalhoz hű Szántó Judittal 1930–1931 fordulóján tartott mézeshetei után eszmélkedése horizontján egyszer csak megjelent a nő, pontosabban a férfi és a nő antagonizmusa. E repedés messzemenő következményei első pillanatra nem látszottak. A férfi-nő antagonizmusnak vannak olyan elemei, amelyek nem ütköztek ki a munkásmozgalmi hagyományból.

Így a marxista képletbe majdnem harmonikusan belesimult a női (és a gyermek-) munka témája: „helyén a kapszlit nő kapdossa / s elfakult fejű kisgyerek” (*Mondd, mit érlel...*). Harmonikusan, amennyiben a nők nehéz, megerőltető, egészségtelen fizikai munkában, a férfiénál kisebb munkabéért történő kizsák-

mányolása a kapitalista tömegtermelés bírálatának egyik klasszikus témája, és Bebel könyvében is rendszeresen ismétlődött. A harmónia azonban nem volt teljes, mert egyrészt óhatatlanul felidézte a férfi és a nő között a kapitalisták által előidézett konkurenciát: az olcsóbb női munka kiszorítja a költségesebb férfimunkát. A modern technológia lehetővé teszi a férfi nélküli munkát bizonyos munkafolyamatokból, s a nők alkalmazása módot nyújt a vállalkozók számára, hogy letörjék a bérköveteléseket, a férfi munkaerőből munkanélküli hadsereget teremtsenek. Az elnyomottak közötti belső konfliktusokat súlyosbítja az a körülmény, hogy a munkára kényszerített nők nem tudják megfelelő szinten ellátni a hagyományos női feladatokat, a gyermekszülést, a gyermeknevelést, a családi otthoni háttér biztosítását. Végül maga a munkásmozgalom is megsínyli a női munka újkeletű előtérbe kerülését. A nők kiszolgáltatottabbak (terhesség, szülés, csecsemőgondozás és egyéb okok miatt több kíméltre szorulnak), így befolyásolhatóbbak, zsarolhatóbbak. Sem a sztrájkban, sem a szervezeti munkában nem lehet rájuk olyan mértékben számítani, mint a férfiakra. Éva megjelenése a színen tehát a kizsákmányoltak közösségén belül is súlyos feszültségeket, konfliktusokat generált. Mindez növelte a férfiak több ezer éves gyökerekkel rendelkező nőellenes előítéleteit.

Ha lehántjuk a tőke kártékony működése folytán lerakódott modern történelmi feltételek háncsrétegeit, a nemek közötti újkeletű kenyéririgységet, megkapjuk az ősidők óta változatlan, mondhatni antropológiai magot: az első és eredendő egyenlőtlenség és belőle eredő kizsákmányolási viszony az, amely a családi munkamegosztásban alakult ki. Az első elnyomó a családfő, az apa, akinek első, természetes áldozata saját felesége, a nő. Mielőtt tehát a munkás vagy a szakszervezeti vezető a burzsoázia, mint kizsákmányoló osztály ellen izgatna, nem árt, ha előbb magába tekint, és felfedezi, majd megfékezi (ha már kiirtani nem tudja) az önmagában lappangó örök elnyomót, a pater familiast. A kizsákmányolási viszony vizsgálata ezzel új dimenzióval, az önismereti és önkritikai dimenzióval gazdagodott. A család organikus egysége, szentháromsága, az apa, az anya és a gyermek idillje belső feszültségek (és a feszültségek folyamatos oldását szolgáló feladatok) színterének bizonyult.

Bebel jó marxistaként tartja magát a *Kommunista kiáltvány* híres tételéhez, amely szerint minden eddigi társadalom története osztályharcok története. A történelmet az osztályharc szenvedő alanyai, az áldozatok oldaláról nézi, akiken kizsákmányolt emberek kisebb-nagyobb sorsközösségeit érti. E sorsközösségekben belül azonban ezek sejtjére, a családra összpontosítja figyelmét, amelynek tagjai egyrészt sorstársak, másrészt viszont maguk is kizsákmányolási viszonyban állnak egymással. Bebel tehát a történelmet, az osztályharcok történetét

végigkísérő elemi sorsközösségnek, a férfi és a nő párosának belső viszonyait állítja rivaldafénybe, s mivel itt is a kizsákmányolt, az áldozat érdeklő jobban, ezért *A nő és a szocializmus* című könyve voltaképpen a nő felszabadulásának története. Akinek az elnyomása alól a nőnek fel kell szabadulnia, az nem utolsó sorban saját legszorosabb szövetségese, sorstársa, a férje, akit a törvény és a jog hozzá képest privilegizált helyzetbe juttatott. A férfinak e privilégiumokról, ezek nagy részéről kell lemondania, ha a nőben vele egyenrangú szövetségest akar találni. Bebel könyvében tehát az osztályharc elvével kereszteződik egy másik elv, a nő egyenjogúsításának elve. A szocializmus ebben az összefüggésben nem pusztán a proletariátus győzelméért folyó harc, hanem a modern kor egyik legfontosabb, legerőteljesebb emancipációs mozgalmának, a korabeli feminizmusnak a szövetségese is.

A nő és a szocializmus egy nagyszabású történelmi áttekintéssel kezdődik, amely Engels *A család, a magántulajdon és az állam eredete* című munkájára támaszkodik, és azt bizonyítja, hogy a nő, több ezer éves elnyomása ellenére ebbe az alárendelt állapotba csak az emberiség fejlődésének egy viszonylag késői szakaszában, a matriarchátust követő férfiuralom és a magántulajdon ezzel egyidejű létrejöttével került. Ez az állapot nem természeti szükségszerűségeken alapul, és a tőkés társadalmi rend megszűnése révén felszámolható. Bebel tehát a nő elnyomását mintegy feloldja a történelem folyamataiban.

Nem tudom, feltűnt-e kedves olvasóimnak, hogy József Attila és a nők kérdéséhez közelítünk, de még nem ejtettünk szót szerelmi élményeiről, múzsáiról, versekről, amelyekben érzelmi tapasztalatairól számol be a költő. A kérdésnek ugyanis egy olyan szintjére emelkedtünk, amelyről a szakirodalom mindeddig nem vagy nem az indokolt mértékben szólt. Ez pedig a költő emberképe. József Attila természetes és teljesen indokolt módon az emberről nem a maga elvontságában, steril mivoltában gondolkodott, hanem az embert férfinak és nőnek tekintette, felnőtként és gyermekként vette számításba. Bebel könyve lehetővé tette számára, hogy ne pusztán ember-ember relációban, hanem férfi-nő viszonyban gondolja végig az ember történetét és jelenlegi mibenlétét. Számoljon embertársainak nemi szerepeivel és e szerepek társadalmi következményeivel. Saját személyes tapasztalatait, a Mamáról őrzött emlékeit, nővérei vele szembeni viselkedését, szerelmi kalandjait, női pártfogóinak megnyilvánulásait azzal az általános képlettel szembesítette, amelyet a nő történetileg kialakult helyzetéről fogalmazott meg, nem utolsó sorban, de nem kizárólag marxi tájékozódása alapján.

A költőnek tehát volt saját életanyagával hitelesített válasza arra a kérdésre, hogy mire alkalmas a nő, mi tekinthető női hivatásnak, melyek a nő kötelességei

és melyek a férfi kötelességei a nővel szemben, melyek a lehetséges, és melyek az elutasítandó női szerepek, melyek a férfi-nő kapcsolat csapdái. Ha voltak is ezen a téren sikerélményei, a női pólus körül számos fájdalmas emléke, kínos élménye, kudarcos tapasztalata kristályosodott ki, kezdve azzal, hogy az apja elhagyta családját, hogy pöttöm gyermekkorában lelencsére adták, édesanyja tragikus fordulatú sorsán keresztül addig, hogy Jolán nővérét idegenek előtt nagyságosoznia kellett, befejezve sikertelen családalapítási kísérleteivel, változatos kimenetelű szerelmi kapcsolataival.

Így érkezünk el a férfi-nő kapcsolat centrális övezetébe, a hagyomány által legalaposabban kiművelt területre, a szerelem birodalmába. A társadalomkritikai megközelítésnek, mint Bebel könyve ékesszólóan tanúsítja, ezen a téren is bőven akad mondanivalója, hiszen a nemiségből eredő gondok kezelése adja talán a legtöbb feladatot az állami szerveknek, intézményeknek, szabályozásnak és ügyintézésnek. Ezt a tartományt is sűrűn átszövik gazdasági érdekek, hatalmi szempontok, politikai megfontolások, jogi és erkölcsi, írott és íratlan szabályozások, esztétikai, ízlésbeli értékek, lélektani effektusok. S az így szőtt sűrű háló igen-igen sok alanyt rabul ejt mindkét nemből, igen sok érdek sérül, igen sok áldozat keletkezik a szerelmi élet minden pontján. A történeti módszer, amellyel a könyv él, a nemiség hallatlan időbeli variabilitása folytán megsokszorozza a felhozható példák számát. A könyv ma is meghökkentő nyíltsággal, bátorsággal, szókimondással taglalja mindazokat a kérdéseket, amelyeket a szerelem intézményi oldala felvet. Köztük a legkényesebbeket: a prostitúció intézményét, a nemi betegségek ügyeit, a poligámia vagy a bigámia, a vérfertőzés megannyi jelenségét, a homoszexualitást, a pedofiliát. Nagyon is korszerű módon néz szembe a nemi étellel, a szexualitással összefüggésben kialakult elmebajjal és a modern világban elhatalmasodó neurotikus zavarokkal.

Ha beérjük annyival, hogy József Attila gyengéd érzelmekkel viseltetett ez vagy amaz bájos vidéki kisasszony iránt, hogy asszonyoknak és lányuknak egyszerre tette a szépet, hogy szerelmi fellobbanásában megírta a világirodalom egyik legszebb versét, hogy élettársi kapcsolat kialakításával próbálta meg rendezni életét, s ennek során miféle bonyodalmakon esett át, hogy félreértve az orvos-beteg terápiás kapcsolatát, azt hitte, hogy szerelem ébredt benne ellenkező nemű orvosa iránt, és folytathatnám a többé-kevésbé jól ismert életrajzi és költészettörténeti adalékok sorolását, akkor – attól tartok – nem fogjuk látni a fáktól az erdőt. Mindeme tapasztalatok mögött áll egy jól kifejezett gondolatrendszer, amelynek középpontjában az ember egyik megvalósulási módja, a nő áll. Ennek a nőképnek az egyik eszmei forrását a marxi filozófia, és az azt konkretizáló tudományos irodalom, köztük Bebel *A nő és a szocializmus*a képezi.

Ars amatoria a szerelmi mesterség tankönyve, ahogyan Ovidius megfogalmazta, az udvarlás erkölcstana és etikettje, ahogyan Petrarcanál és a trubadúrkorban ez kialakult, szerelemtan, amelyet Stendhal is írt, a csábító kierkegaardi naplója természetesen nem található Bebel könyvében, ahogy természetesen ennek ellenkezője, a nőgyűlölet schopenhaueri teóriája, Strindbergnek a nők elleni kirohanásai, Weininger antifeminista filozófiája sem hagy benne nyomot. A korban azonban, amelyben József Attila élt, szárba szökken egy sajátos, a modern ember problémáit szem előtt tartó szerelemfilozófia, amely persze nem ilyenként határozta meg magát, de amely ettől még elvégezte az ilyen gondolkodásmódtól elvárható munkát: a freudi pszichoanalízisről beszélek.

Kiadás

JÓZSEF Attila összes költeménye 2002. <http://mek.oszk.hu/00700/00708>. Letöltve: 2016. január 20.

Irodalom

BEBEL, August 1976. *A nő és a szocializmus*. Budapest, Kossuth Kiadó

BEER, Max 1922–1926. *A szociálistizmus és a társadalmi harcok története*. I–V. Fordította Migrai József. Budapest, Népszava

SCHÖPFLIN Aladár 1940. Asszonyok költőkre emlékeznek. = *Nyugat*, 7. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00654/20978.htm>. Letöltve: 2016. január 22.

SZÖRÉNYI László 2005. Eness, ihass---. József Attila Ars poeticájának értelmezéséhez. = *Irodalomtörténet*, 4: 380–389. http://epa.oszk.hu/02500/02518/00310/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2005_04_380-389.pdf. Letöltve: 2016. február 23.

VALACHI Anna 2013. „*A nő számomra rejtély*”. József Attila asszonyai. Budapest, Noran Libro Kiadó

Đerđ TVERDOTA

ATILA JOŽEF I ŽENE

Sledeći esejištičku rutu, studija iscertava stavove socijalističke književnosti XX veka o rasuđivanju žene, njenih uloga i statusa, koji su bili dobro poznati i Atili Jožefu i vršili uticaj na njegovu poeziju. Ti stavovi polazeći od teza Martina Lutera, kroz tekstove Avgusta Bebelu u Maksa Bera dosežu sve do Frojdove psihoanalize.

Gljučne reči: ideološki diskurs, socijalizam, žene, ljubav, Frojdova psihoanaliza.

György TVERDOTA

ATTILA JÓZSEF AND THE WOMEN

Going along the trace of the essay, the lecture outlines the thesis of the 20th century socialist literature well-known to Attila József and influencing his poetry, dealing with the woman's estimation, her duties, her situation that being attached to certain ties of the European cultural history starting from the thesis of Martin Luther through the texts of August Bebel and Max Beer finally penetrate into the Freudian psychoanalysis.

Keywords: ideological discourse, socialism, women, love, Freudian psychoanalysis